

Mariana BORCOMAN

POLITICI CULTURALE PE PĂMÂNTUL CRĂIESC

Teritoriul constituit prin *Diploma Andreană* (1224) și cuprins între Drăușeni și Orăștie, numit **pământul crăiesc**, va fi organizat potrivit unor structuri specifice. Acestea au fost 7+2 scaune și 2 districte, organizate după modelul adus de sași din spațiul de origine (Mosela, Luxemburg, Est de Rin) și adaptate spațiului transilvan.

Potrivit actului mai sus amintit, „*sașii puteau să își exercite dreptul lor propriu prin cumulare. În cadrul acestuia sunt conținute urme ale lui Jus Italicum din Colonia precum și dreptul aplicat în Westfalia de Est și de Vest. Până în secolul al XVI-lea jurisdicția pe pământul crăiesc s-a orientat după acest drept cutumiar. El s-a păstrat în memoria judecătorilor din comunele și satele săsești*”¹.

Teritoriul cuprindea așezări mai mari sau mai mici, mixte (în spațiul acesta locuiau români și secui) și s-a bucurat de o largă autonomie, mai ales în timpul domniei lui Matei Corvin. Atunci capătă statut legal și Universitatea Sașilor de la Sibiu, ce va fi un for politic și administrativ până la 1876, când autoritățile de la Buda au hotărât desființarea pământului crăiesc.

În Transilvania, sașii vor crea în spațiul urban un cadru cultural adecvat – o cultură urbană, iar în cel rural și-au conservat tradițiile.

În domeniul cultural contribuția acestei etnii poate fi analizată pe structura mai multor paliere:

1. intervenția directă în acest sens a Magistratului;
2. Biserica reformată, îndeosebi prin preot, se asigura de conservarea unor valori morale și culturale în localitate;
3. profesorii – rectorul școlii îndeosebi – ce aveau în grijă formarea tinerei generații în spirit civic și respect față de comunitate.

Sașii de pe pământul crăiesc vor păstra câteva elemente culturale definitorii vreme de 800 de ani. Vorbeau mai multe dialecte vechi, aduse din spațiile de proveniență, fapt care a făcut ca limba lor să aibă o rezonanță aparte de limba germană modernă. În cadrul acestora regăsim și cuvinte din limba română și din cea a secuilor din aceste zone.

Un alt reper de continuitate a fost portul săsesc – colorat diferit în zone diferite – și care îi identifică.

În ceea ce privește „*obiceiurile ocupaționale, elemente de cultură materială îi definesc. Încă de timpuriu se identifică prototipurile vest-europene ale arhitecturii bisericilor, caselor și fortificațiilor săsești*”².

Pe pământul crăiesc ei vor fi grupuri de meșteșugari și țărani, constituind zone agrare și viticole întinse, alături de structuri urbane evolute și constituindu-se în bresle (după modelul ghilldelor occidentale).

Magistratul era compus din cei mai bogați și respectați cetățeni ai așezării, și anume: judele scăunat sau districtual, primarul și senatorii. Va duce o politică culturală intensă. În cadrul acestuia se discuta alocarea anuală a unor sume de bani destinate diferitelor activități:

- a. burse de studiu pentru copii merituoși, dar cu probleme sociale (aceștia mergeau fie la liceul Honterus la Brașov și de aici la universitățile europene, fie la Sibiu, să învețe o meserie);
- b. întreținerea funcționarilor școlii;
- c. fanfara și formația de dansuri primeau bani tot pentru întreținere;
- d. pentru organizarea diferitelor festivități culturale la sărbătorile religioase, dansuri și baluri după Paște.

¹ Felix Sutschek, *Statutele municipale ale sașilor din Transilvania*, Stuttgart, 1997, p. 13.

² Thomas Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, Editura Kriterion, 1981, p. 111.

Toate categoriile erau obligate să prezinte la finele anului o dare de seamă cu privire la felul în care s-au cheltuit banii.

În cadrul Magistratului intra, în localitățile mai mici, și parohul bisericii. Numirea în această funcție se făcea după evaluarea candidaților de către Magistrat. Preotul evanghelic era cel ce avea grijă de copii prin școala confesională, îndrumându-i, alături de profesori. De asemenea, aceeași activitate desfășura alături de enoriași. Mersul la biserică, duminica dimineța, era ceva obișnuit într-o comunitate săsească. Tot preotul era cel care iniția înființarea diferitelor societăți de lectură; activitatea acestora se desfășura fie la casa parohială, fie în alte locuințe din comunitate.

În orașe, preoții interveneau în enunțarea câtorva principii stricte privind ținuta vestimentară din interiorul cetății, principii care erau incluse în regulamentele orășenești. Astfel, cel mai cunoscut este cel din 1583 din Sighișoara, reînnoit în 1613 și în 1683. Acesta prevedea ca femeile să poarte, în zilele de lucru, haine închise la culoare și capul acoperit; numai duminica, la slujbă, ele puteau purta portul popular viu colorat.

Existau multe articole referitoare la restricția vestimentară în statutele din mediul urban, pentru că, acolo, influențele modei pătrundeau mai ușor. Magistratul sighișorean chiar a sancționat pe acei breslași care aduseseră modele mult prea moderne pentru locuitorii cetății. Tot în hotărârile Magistratului sighișorean se găsesc informații despre amenzi și pedepsele ce se dădeau femeilor care nu respectau regulamentul vestimentar (aplicarea acestora va fi aspră în perioada ocupației turcești a cetății Sighișoarei din secolul al XV-lea și persoanele ce se făceau vinovate erau bătute în public).

Rectorul școlii și corpul profesoral erau un factor cultural important în așezarea săsească. De obicei, rectorul îndeplinea și funcția de notar al orașului.

În oricare așezare a pământului crăiesc vor fi semnalate școli primare începând din 1393 (până la șapte clase), iar rectorul școlii avea cel puțin titlul de bacalaureat sau era chiar licențiat.

Formarea tinerilor în grija și respectul față de părinți și comunitate și pentru păstrarea obiceiurilor și a normelor morale era o realitate. Încă dinainte de a intra la ciclul primar copiii erau educați în grădiniță și apoi, din primele clase, erau angrenați în diverse activități. Se făceau mici grupuri pe nivel de vârstă și desfășurau diverse acțiuni.

Băieții mergeau la vânătoare sau ajutau la activitățile de reparații prin localitate. După confirmare, se formau *Bruderschafturile* (*Frățiile*). Acestea asigurau curățenia în curtea parohială, îngrijirea bolnavilor și a orfanilor sub îndrumarea parohului sau organizau detașamente de pază în comunitate. Băieții rămăneau în cadrul lor până mergeau în armată și apoi, după căsătorie, intrau în *vecinătăți*. Intrarea în aceste frății se făcea urmând un ritual de inițiere, plătind o sumă de bani și apoi o cotizație anuală. Se întruneau de 2-3 ori pe an și aveau la conducere un jude, un crâțmar mare și unul mic și un secretar (ce consemna horărârile).

La Saschiz, spre deosebire de alte așezări, sunt consemnate în secolul al XV-lea asociații ale băieților țărani, precum și ale tinerilor meseriași – cizmari și țesători. Un loc aparte în cadrul acestora îl avea asociația *Johannesbruderschaft* din Sibiu, a cărei vechime datează din 1372. Acolo veneau băieții din toată Transilvania să învețe meseria de cizmar și puteau intra în asociație numai reformați.

Pentru fete exista, sub îndrumarea preotesei sau a profesoarelor, un fel de școală de bune maniere, unde învățau să coasă, să gătească și se pregăteau pentru viața de familie. După o vreme și ele vor forma grupuri ale surorilor – *Schvesterschaft* –, tot la nivel de vârstă.

Toate aceste asociații conservau o realitate și pot fi comparate cu cetele de feciori (la românii din Transilvania) și cu obiceiul legatului de surori (specific zonei Olteniei).

Viața muzicală în comunitate era intensă. Existau mai multe formații: de la copii de școală la cei maturi. Fanfara însoțea activitatea comunității la balurile organizate, la spectacolele de Crăciun, la funeralii. Primele astfel de formații au fost consemnate la Sibiu în secolul al XVI-lea și activitatea lor

a continuat până în secolele XIX-XX. În târgul Rupea, în anii 1920-1930, existau fanfară, cor de tineri și orchestră. Formația de suflători a capelei „avea un statut, un lider și un profesor în vârstă care îi iniția, iar la 1861 aceasta ținea concerte și în așezările învecinate”³. În parcul din centrul orașului fanfara cânta în fiecare duminică după-amiaza. Pentru instrumente primeau bani de la Magistrat, apoi de la primarul orașului.

Orchestra de casă a luat naștere din inițiativa profesorului Hans Roth la 1911 și era formată din 27 de membri. Înainte de Primul Război Mondial se țineau la Rupea concerte de cameră. De asemenea, în anul 1928, ia naștere prima asociație muzicală de aici, numită *Sunet de clopot*.

Formații de teatru popular ce dădeau scurte reprezentații cu scene din viața comunității au existat de timpuriu pe pământul crăiesc (în secolele XVI-XVII în scaunele Sighișoara și Sibiu). De la nivelul copiilor de școală până la cele formate din adulți. O sută de ani mai târziu din acestea s-au dezvoltat trupe de teatru.

O anume activitate culturală se desfășura și în cadrul vecinătăților. Ele au fost asociații moral-civice care au apărut pe pământul crăiesc încă din secolul al XIV-lea (cea mai veche din Transilvania a fost cea din Prejmer, de la 1498). S-au dezvoltat din confreriile religioase și e greu de spus dacă modelul acestora a fost adus din Occident. Mai degrabă s-au dezvoltat aici, în spațiul transilvan. Numărul vecinătăților era variabil în funcție de mărimea orașului și a cartierelor sale și de numărul de locuitori din cetate. Și în cadrul adunărilor anuale ale acestora se prezentau scurte scenete inspirate din viața comunității. Într-o vecinătate intrau numai bărbații și femeile căsătorite de pe o stradă. Aceasta se supunea întotdeauna regulilor oficialităților și participa la diferite manifestații organizate de Primărie sau Biserică. Cu timpul însă ele decad și „pierd teren prin reducerea autorității din cauza curențelor din activitatea proprie sau a retragerii cetățenilor în mediu familial, ca și prin formarea unui nou mod de viață publică: până nu de mult hulite, cârciumile au început să-i atragă pe locuitorii onorabili”⁴.

Asociații culturale activau mai ales în mediul urban și ele s-au dezvoltat începând cu secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Acestea erau conduse de intelectuali: profesori, medici, avocați și în cadrul lor se vor edita și primele ziare. Acestea vor apărea abia în secolul al XX-lea. Erau foi locale ce apăreau lunar și săptămânal și apoi au devenit cotidiene. În ele regăsim informații diverse care ne ajută să ne formăm o imagine asupra vieții cotidiene din cadrul comunităților săsești. De la evenimente ce țineau de activitatea Bisericii evanghelice și a școlii la cele legate de asociațiile cu caracter economic sau la anunțuri diverse.

În concluzie, putem spune că exista în teritoriul locuit de sași o viață culturală manifestată prin caracteristici diverse – spiritul acesta fiind încurajat de oficiali și atent supravegheat de Biserică.

Cultural Policy in the King's Land

Abstract

*The concept of cultural policy is new in the field of cultural pursuits, but it have emerged in human communities since early times. In our article we have emphasized the existence of such preoccupations in the **king's land** which was inhabited by Saxons in Transylvania. In Saxon communities, the concern for education and the enhancement of moral-religious and civic spirit were the duties of the priest, the teacher and the authorities. Mention should be made that those preoccupations were accompanied by the preservation of the tradition that was observed by the community.*

³ Hedwig Kellner, *Das musicalische Repts*, p. 1.

⁴ Angelika Schaser, *Reformele iosefine în Transilvania și urmările lor în viața socială*, Sibiu, Editura Hora, 2000, p. 182.